

LA GANGA ALS SECANS: UN CERT CONCEPTE DE PROGRÉS

Permeteu-me una presentació: els secans de Ponent. Al voltant de la plana de Lleida, sobre un paisatge gairebé pla, ondulat en diríem, hi ha les darreres terres pseudoestèpiques de casa nostra. Són unes 45.000 ha discontinües de cereals, ametllers, oliveres i altres cultius que, com el seu nom indica, no es reguen. Juntament amb els guarets i els erms, donen un paisatge singular, poc conegut i menys valorat per la societat que altres amb més càrrega audiovisual al darrere. De fet la presentació seria innecessària si parléssim de muntanyes nevades o d'aiguamolls litorals. El secans són els grans desconeguts. Segurament perquè les seves característiques físiques no els fan atractius a primer cop de vista. Plans, eixuts i de colors ocres la major part de l'any, xafogosos a l'estiu i sovint coberts d'una boira espessa a l'hivern. Tanmateix els secans, les pseudoestepes, guarden sorpreses delicioses a l'ull del naturalista i molt especialment dels observadors d'ocells.

Parlo d'espècies que han esdevingut rares a tot Europa en el darrer segle, alguns ocells com ara la ganga, la xurra o el sisó, altres que han desaparegut de les llistes dels nostres ocells nidificants en l'últim segle com el pioc salvatge o ben recentment com ara l'alosa becuda, que va tenir el seu darrer refugi a la timoneda d'Alfès. O d'altres de distribució més ampla però també presents als secans com el torlit, el gaig blau, el cucut reial, la trenca i molts alàudids (Estrada *et al.*, 1996). També són hàbitat d'endemismes ibèrics d'ortòpters, heteròpters i d'altres insectes de distribució molt reduïda, però em permetreu que, en aquesta ocasió, ens fixem en els ocells i concretament en un pteròclid, la ganga (*Pterocles alchata*). La història d'aquesta espècie –i d'altres espècies d'estèpics– al nostre país és la història de la transformació de les terres de l'interior.

Comencem pel principi. Els secans de Ponent, com altres formacions sense vegetació arbòria ni arbustiva densa i en terrenys plans, no són ben bé estepes. Per això les trobareu sempre referides amb les denominacions de pseudoestepes, plans de caire estèpic o altres circumloquis que revelen un origen diferent de les vertaderes estepes orientals o de l'Europa de l'est. A casa nostra s'ha arribat a un grau força elevat de semblança amb les autèn-

tiques formacions estèpiques per desforestació, conreu, incendi i pasturatge secular de zones planes amb escassa precipitació. Aquests ambients han estat colonitzats per espècies pròpies de llocs oberts, amb adaptacions com ara localitzar els depredadors a grans distàncies o convertir el plomatge en cisternes que transporten aigua des d'abeuradors llunyans fins el niu, on els polls prendran l'aigua de les plomes amarades dels progenitors.

Històricament als secans s'han aplegat factors perillosos per a la conservació de la diversitat biològica que allotgen. No

«ELS SECANS,
LES PSEUDOESTEPES,
GUARDEN SORPRESES
DELICIOSES A L'ULL
DEL NATURALISTA I MOLT
ESPECIALMENT DELS
OBSERVADORS D'OCELLS»

Il·lustració: Antoni Llobet

oblidem que són el resultat d'una transformació humana del territori. Terres planes (o quasi), amb conreus de baixa rendibilitat econòmica sumats a l'actual capacitat tècnica per dur aigua on calgui i una valoració escassa per part de la societat, que hi veu un lloc poc atractiu... per què, doncs, no posar-les a produir? Aquest sembla ser el raonament dels propietaris que, legítimament –potser no cal ni dir-ho–, volen treure el major rendiment de les seues terres. A això cal afegir la intensificació de l'agricultura, fins i tot sense arribar a fer nous regadius, que elimina els erms i guarets essencials per a la vida d'espècies com la ganga, l'abandó progressiu de la ramaderia extensiva i l'ús de plaguicides i altres fitosanitaris que poden resultar tòxics per als ocells. Amb tots aquests factors en contra s'explica fàcilment l'evolució que ha patit la ganga les darreres dècades.

La ganga era un ocell relativament comú a les acaballes del segle XIX i començament del XX, quan ocupava tota la depressió de l'Ebre i el nord-est del Principat. Fins mitjan segle aquesta espècie es trobava també al País Valencià i a la Catalunya Nord, d'on va desaparèixer. Fins i tot al segle XVIII Francisco de Zamora (geògraf) cita la xurra, un altre pteròclid encara més escàs avui dia, als plans de Sant Martí, una zona a hores d'ara inclosa a la ciutat de Barcelona. Però, a partir de la segona meitat del segle XX els canvis que s'han esmentat s'intensifiquen i de les 180 parcel·les repartides entre les Garrigues, el Segrià i la Noguera passem a entre 80 i 110 als anys noranta i a les prop de 60 a començament

d'aquest segle (Burfield, 2005; CTFC, 2000; Estrada i Curcó, 1991). Una línia perillosament descendent al gràfic que ens podria deixar sense aquesta espècie.

Les solucions en aquest cas són especialment complicades. D'una banda cal dotar les superfícies necessàries per al desenvolupament d'aquestes espècies de figures de protecció efectives, la qual cosa passa per l'acord entre tres parts: la propietat, l'administració amb competències en agricultura, que lògicament mira de protegir el seu sector, i l'administració responsable de vetllar per la conservació de la diversitat biològica. En pocs casos és més necessària que en aquest la gestió activa del medi, que ha de garantir la continuïtat de pràctiques poc rendibles econòmicament com ara la ramaderia extensiva i l'agricultura de secà, amb sistemes que la tecnologia pot ajudar a bandejar com ara el guaret o un baix o nul ús de fitosanitaris. Evidentment cal cercar els mecanismes de compensació per a aquests propietaris en forma d'ajudes directes o de la promoció d'activitats complementàries com ara algunes formes de turisme emergents força rendibles i respectuoses amb un medi del qual depenen. Altrament, en uns Països Catalans del segle XXI no hi haurà lloc per a la ganga ni per a moltes espècies estèpiques més.

BIBLIOGRAFIA

- BURFIELD, I. J., 2005. «The conservation status of steppe birds in Europe». In BOTA, G.; MORALES, M. B.; MAÑOSA, S. i J. CAMPODRÓN (eds.). *Ecology and Conservation of steppe-land birds*. Lynx. Bellaterra.
- CTFC, 2000. *Situació de la xurra i la ganga a la plana de Lleida*. Departament de Medi Ambient i Centre Tecnològic Forestal de Catalunya. Manuscrit.
- ESTRADA, J. i A. CURCÓ, 1991. «La xurra (*Pterocles orientalis*) i la ganga (*Pterocles alchata*) a Catalunya: evolució i situació actual». *Butll. GCA*, 8: 1-8.
- ESTRADA, J.; FOLCH, A.; MAÑOSA, S.; BONFIL, J.; GONZÁLEZ-PRAT, F. i J. ORTA, 1996. «Avifauna estèpica de la Depressió del Ebro catalana: Distribució y estima poblacional». In J. FERNÁNDEZ GUTIÉRREZ i J. SANZ-ZUASTI (eds.). *Conservación de las Aves Esteparias y su Hábitat*. Junta de Castilla y León. Valladolid.

CARLES SANTANA
Biòleg. Gestor ambiental

